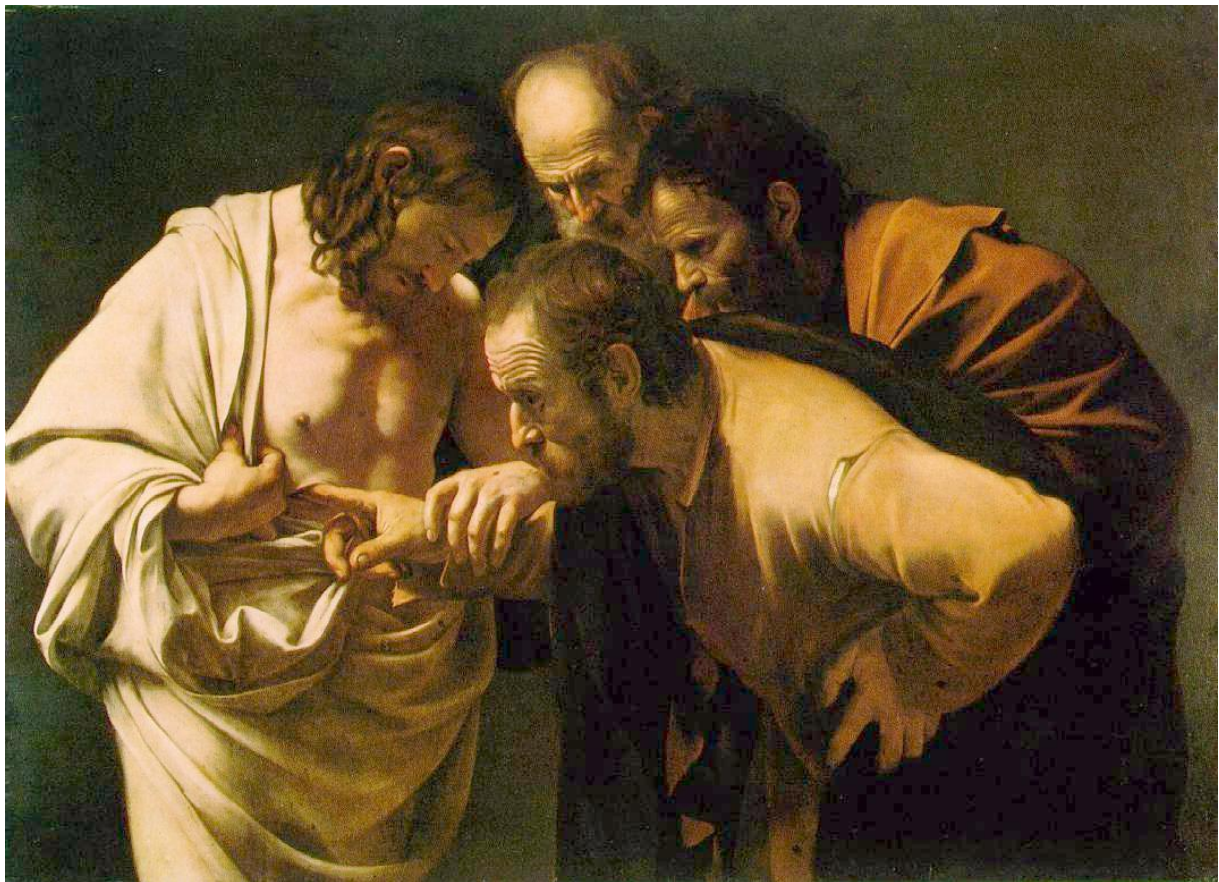

Vijftigdagentijd

Paastijd

1

Reeds in de tweede eeuw was de paastijd (*tempus paschale*) - een bijzondere tijd. Deze tijd van vijftig dagen gold als het ware als een enkele, ononderbroken feestdag, die inhoudelijk werd bepaald door het paasgeheim: het opstaan tot een nieuw leven. Tijdens kerkdiensten klonk herhaaldelijk het Halleluja.¹ Vanaf de eerste zondag van Pasen (de paasdag) bleef zeven weken lang de kleur wit. In de loop van de vierde eeuw werd de vreugdetijd na Pasen onderbroken door de viering van de 40e dag na Pasen, Hemelvaart (volgens de Lucaanse traditie) en kreeg de 50e dag, Pinksteren (ook wel *pentecoste* = 50e genoemd), een eigen accent door de viering van de zending van de Geest van God. Na afloop van de paastijd kreeg de paaskaars een plaats in de doopkapel of naast het doopbekken. Daaraan ontstak men bij de doop de kaarsen van de dopelingen (doopkaarsen). Bij begrafenissen brandde de paaskaars als teken van de opstanding.

Caravaggio (1571-1610). *Twijfelende Thomas*. 1602-1603, Potsdam: Stiftung Schlösser und Garten, Sanssouci. De uitdrukking 'ongelovige Thomas' komt van het verhaal waarin wordt verteld dat Thomas zei niet te geloven dat Jezus was opgestaan uit de dood, totdat hij zijn vinger in Jezus' wonden zou hebben gelegd (Johannes 20:24-29).

¹ Hallelujah (ook wel alleluja) is een transliteratie van het Hebreeuwse woord הללויה (standaard Hebreeuws: *Halleluya*, Tiberiaans: *Hallelûyāh*) en betekent letterlijk 'Prijst God!'. Het woord is een samentrekking van *hallelu* en *jah*. Jah is de afgekorte term van JHWH, de Hebreeuwse naam van God. In het Nederlands wordt vaak Halleluja geschreven.

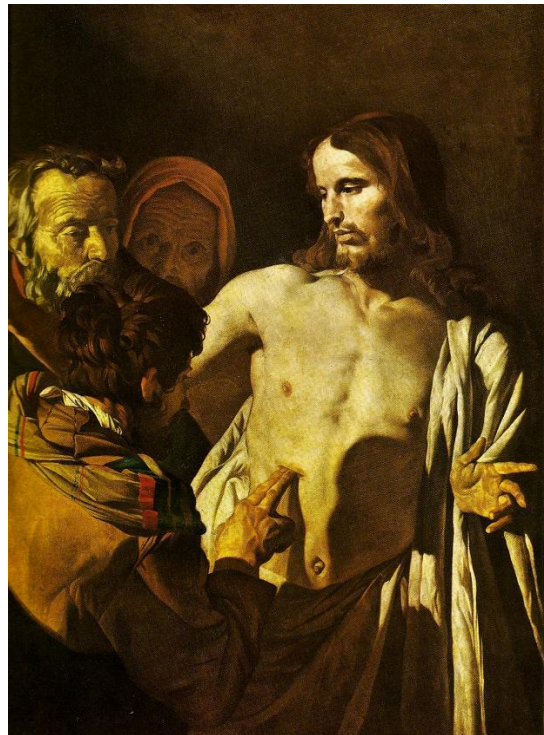
Quasimodo Geniti - Beloken Pasen

De tweede zondag van Pasen heet *Quasimodo Geniti* (= als pasgeboren kinderen), genoemd naar de tekst van die dag: 'Verlangt als pasgeboren kinderen naar pure, geestelijke melk. U zult erdoor groeien en worden gered' (1 Petrus 2:2). In de eerste eeuwen droegen de dopelingen die in de paasnacht gedoopt waren de hele week hun witte doopkleren. Op de tweede paaszondag legden ze die weer af. Ze stonden hier nu als mensen die zelf hun weg konden gaan

De zondag wordt ook wel Beloken Pasen genoemd: de paasweek, eens voor de kerk de grootste feestweek, wordt nu definitief afgesloten. De 'nieuw-geboren' kinderen legden hun smetteloze tooi weer af (vandaar de term 'beluiken' = besluiten, afsluiten). Op deze zondag wordt vaak Johannes 20:19-31 (de verschijning van Jezus aan Thomas) gelezen.

Misericordias Domini - Goede Herder

De derde zondag van heet *Misericordias Domini* (= barmhartigheid van de Heer), ontleend aan Psalm

Matthias Stom(er) (circa 1600 - na 1662), *De twijfelende Thomas*, 1630, Madrid: Museo Del Prado.

33:5b: 'de aarde is vervuld van de barmhartigheid van de Heer'. De klassieke lezingen op deze zondag hebben alle betrekking op het geweid worden door de Goede Herder die zijn leven gaf voor zijn schapen (Johannes 10:11-16). De zondag heeft daarom ook wel: Zondag van de Goede Herder.

Jubilate

De vierde zondag van Pasen, *Jubilate* (= juicht), ontleent zijn naam aan Psalm 66:2: 'Juicht voor God, heel de aarde, bezingt de eer van zijn naam.'

Cantate

De vijfde zondag van Pasen, *Cantate* (= zingt), is genoemd naar Psalm 98:1: 'Zingt voor de Heer een nieuw lied'. Op deze zondag wordt begonnen met lezingen uit de afscheidsrede van Jezus (Johannes 13:31-14:31).

Icoon van de Goede Herder (Johannes 10).

Rogate - Vocem jucunditatis

De zesde zondag van Pasen heet officieel *Vocem jucunditatis* (= Stem van gejuich) naar Jesaja 48:20b: 'Verkondigt met de stem van gejuich, laat het horen, laat het weten tot aan de einden van

Domenikos Theotocopoulos (El Greco) (1541-1614), *De heilige Drieëenheid* (God: de Vader, de Zoon en de Heilige Geest), 1577-1579, Madrid: Museo del Prado.

met forse schreden een berg bestijgen, terwijl hoog uit de wolken de Vader de hand naar hem uitstrekt.

Exaudi - Wezenzondag

De zevende zondag van Pasen heet *Exaudi* (=Hoor) naar Psalm 27:7 en 8: 'Hoor mij, Heer, als ik tot u roep, wees mij genadig en antwoord mij. Mijn hart zegt u na: 'Zoek mijn nabijheid!' Deze zondag staat in het teken van het afscheid van Jezus en de belofte van de Geest. In de volksmond heet ze Wezenzondag, naar 'Ik zal jullie niet als wezen achterlaten' (Johannes 14:18).

de aarde: 'De Heer koopt zijn dienaar Jacob vrij'. De gangbare naam voor deze zondag is *Rogate* (= bidt). Deze naam is niet - zoals bij de andere zondagen - ontleend aan de beginwoorden van de antifoon² bij de intochtspalm³, maar aan de bidprocessies⁴ op 25 april, die vermoedelijk in de vierde eeuw in Rome werden ingevoerd om heidense ommegangen door de velden te verdringen of te kerstenen.

Hemelvaartsdag

De veertigste paasdag staat bekend onder de naam Hemelvaartsdag.⁵ De naam is afgeleid van het laatste verschijningsverhaal van Lucas (24:50-51). Op de oudste afbeeldingen van hemelvaart (vierde eeuw) zien we Christus, het kruis op de schouders,

Sandro Botticelli (circa 1445-1510), *Lamentatio*, 1495, Milaan: Museo Poldi Pozzoldi.

De man bovenaan is Jozef van Arimathea, daaronder Johannes en Maria. Naast Maria mogelijk haar zusters. Maria van Magdala is linksonder aan Jezus' voeten.

² Een antifoon is een vers dat gezongen wordt als inleiding op en ter afsluiting van een psalm tijdens de mis en het getijdengebed. Het woord antifoon is samengesteld uit de Griekse woorden *anti* (= tegen) en *phonus* (= stem).

³ Psalm die past bij de betreffende zondag van het kerkelijk jaar en meestal aan het begin gezongen wordt.

⁴ Een bidprocessie is een rooms-katholieke ommegang door akkers en velden, waarbij kerkdienaars en priesters met het kruis voor de biddende boeren uitgaan en bidden om een zegen over de vruchten van de aarde.

⁵ zie artikel 'Hemelvaart' in de serie 'Kerkelijk jaar'.

Pinksteren

Pinksteren is de afsluiting van de paastijd. Het gebed klinkt: *Veni Creator Spiritus* (Kom, Schepper, Geest - Gezang 237 en 239). Pinksteren⁶ wil zeggen: alles wat in de paasnacht aanwezig was, treedt nu in het openbaar.

Paastijd in de oosterse kerken

In de Byzantijnse ritus heet het boek met de gezangen en lezingen van Pasen tot de zondag na Pinksteren - evenals deze hele periode - *Pentekostarion*. De eerste zondag na Pasen wordt *Antipascha* of Thomaszondag genoemd (Johannes 20:24-28). De tweede zondag na Pasen wordt gevierd als Zondag van de balsemdragende vrouwen, ook ter gedachtenis van Jozef van Arimathea (Johannes 19:38-42). Daarop volgt de zondag van de lamme man (Johannes 5:1-18) en de Woensdag van middenpinksteren (*mesopentekosten*). De vierde zondag na Pasen is de Zondag van de Samaritaanse vrouw (Johannes 4:1-43), de vijfde zondag is de Zondag van de blindgeborene (Johannes 9:1-13). De zondag na Hemelvaart (Lucas 24:50-51) is de Zondag van de heilige vaders van Nicea.⁷

De zondag na Pinksteren (Handelingen 2:1-43), Allerheiligen, is ook de eerste zondag van de *Otoichos*, de acht-wekencyclus, die de tijd van het kerkelijk jaar tussen Pinksteren en de voorvastentijd indeelt. Het hemelvaartsfeest op de veertigste dag na Pasen wordt gevierd met een avonddienst en een nachtwake.⁸

© Leen den Besten
Zevenaar 8 april 2011.

Icoon van het feest van *Antipascha*: Thomas raakt de wond van Jezus aan.

⁶ zie artikel: 'Pinksteren: een ongrijpbaar feest' in de serie 'Kerkelijk jaar'.

⁷ In Nicea werd in 325 het eerste oecumenische concilie gehouden door de kerkleiders (later betiteld als patriarchen - van het Griekse pater (= vader) en archon (= leider, heerser) van de drie grote christelijke centra: Rome, Alexandrië en Antiochië, en ook van de zetel van Jeruzalem. Ze stelden een geloofsbelijdenis op die nog altijd bepalend is voor het orthodoxe geloof.

⁸ Karl Heirich Bieritz, *Het kerkelijk jaar. Christelijke feestdagen vroeger en nu*, Amsterdam: Prometheus 1995, 138-139.